

В. В. ШКОНДА**А. В. КАЛЬЯНОВ***Міжрегіональна Академія управління персоналом, Донецький інститут*

ПРОБЛЕМИ ТА ПРОТИРІЧЧЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 46(3), с. 128–135

Проведено експертну оцінку вагомості актуальних проблем та основних протиріч світової постіндустріальної глобалізації, результати якої можна використовувати в рамках регуляторної моделі протидії, нейтралізації та попередження глобалізаційних викликів і загроз.

Розробка ефективної довгострокової Національної стратегії розвитку економіки і суспільства України повинна враховувати актуальні проблеми, протиріччя і механізми світової постіндустріальної глобалізації, використовувати певні переваги глобальних стратегій, які діють у більшості зарубіжних країн Європи та світу [1; 2].

Для кількісно-якісної оцінки вагомості основних проблем та протиріч постіндустріальної глобалізації було використано метод кваліметрії і здійснено експертну оцінку 32 різноманітних за своєю сутністю проблем і 46 провідних протиріч глобалізації та підготовлено матриці “проблеми–експерти” і “протиріччя–експерти” [3]. В експертному дослідженні брали участь 19 досвідчених фахівців-експертів з 5 кафедр Донецького інституту МАУП, у тому числі 4 доктори (професори) та 9 кандидатів наук (доцентів).

З огляду на сутність, спрямованість та предметну однорідність, вказані проблеми були розподілені на 6 основних класифікаційних груп: методологічні (7 проблем, їх вагомість складала 0,21 відносну одиницю), цивілізаційні (7 проблем, вагомість – 0,54), економічні (3 проблеми, вагомість – 0,04), політико-правові (9 проблем, вагомість – 0,120), соціокультурні (4 проблеми, ваго-

мість – 0,06), екологічні (2 проблеми, вагомість – 0,03).

Серед методологічних проблем світової постіндустріальної глобалізації найбільшу вагомість мали загальні методологічні проблеми розвитку людської цивілізації в умовах дії глобалізаційних викликів і загроз (груповий коефіцієнт вагомості – 0,40, рівневий – 0,08). З позиції сучасної методології людська цивілізація повинна розглядатись як цілісна інтегрована система, що складає комплекс соціальної, економічної, політичної, культурної та духовної підсистем, які розвиваються за законами вітальних циклів. Для цивілізацій як стадії громадського розвитку властиво виділення соціуму з природи та виникнення різноманітних протиріч розвитку суспільства на сучасному етапі.

Відтак з позицій методології синергетики є потреба в узгодженні поточного стану кожної із вказаних підсистем для отримання певного результату щодо їх очікуваного гармонійного розвитку [4]. Тому системні ґрунтовні наукові дослідження актуальних проблем глобального розвитку мають достатню перевагу порівняно з іншими сучасними методологічними підходами (вагомість складає відповідно 0,24 та 0,05).

В умовах динамічних глобалізаційних викликів і загроз особливого значення набуває вирішення соціально-психологічних проблем формування особистості глобального лідера (вагомість — 0,12 та 0,03). Пропоновані суспільством вимоги до сучасного глобального лідера мають два аспекти: вони визначають успішність його діяльності і змінюються згодом відповідно до реальної ситуації у світі в умовах постійного впливу чинників постіндустріальної глобалізації.

Відтак у сучасному глобалізаційному просторі формується та розвивається постать особистості нового глобального лідера.

Актуальними для свого вирішення на сучасному етапі з точки зору методології дослідження постіндустріальної глобалізації є проблеми щодо перспективи розвитку інтегрального глобалізаційного менеджменту (вагомість — 0,11 та 0,01). Враховуючи, що глобалізаційний менеджмент як сучасна наука акумулює та адаптує 50 окремих його видів, які розділюються за чотирма основними блоками (фінансово-економічний, соціально-орієнтований, менеджмент політичної і трудової сфер), використання в конкретній ситуації окремого його різновиду повинно розглядатися в межах кожного із вказаних блоків (модулів), які взаємодіють один з одним за допомогою структурних та функціональних прямих і зворотних зв'язків.

Глобалізація економіки в сучасному світі водночас з негативними її наслідками принесла людям і певні вигоди. Найістотнішими і найвагомішими серед них є: збільшення обсягів промислового виробництва, поширення, розвиток та впровадження сучасних економічних технологій, посилення процесів міжнародної координації, інтеграції та створення міжнародних економічних організацій (МЕО). Проте світова фінансово-економічна криза, що охопила основні простори постіндустріальної глобалізації, актуалізує необхідність поступового вирішення проблем подолання глобальної економічної кризи (вагомість — 0,05 та 0,01). У цих умовах актуальним стає вирішення проблем міжнародного співробітництва окремих держав світу з

різним соціально-економічним рівнем розвитку (вагомість — 0,04 та 0,01).

Серед цивілізаційних проблем щодо впливу чинників світової глобалізації з позицій концепції людського розвитку вимагають свого нагального вирішення проблеми розвитку людського потенціалу в сучасному глобалізаційному світі (вагомість — 0,44 та 0,23), а також загальноцивілізаційні проблеми життєдіяльності людства (вагомість — 0,22 та 0,12). Враховуючи спектр, зміст та спрямованість різноманітних проблем розвитку світової глобальної цивілізації, заслуговують на увагу розгляд та вирішення її загальної проблематики (вагомість — 0,12 та 0,07).

Одними з найважливіших цивілізаційних проблем, що потребують свого невідкладного вирішення, є подолання системної кризи людської цивілізації в умовах глобалізованого суспільства (вагомість — 0,07 та 0,04) та її глобальної світової кризи (вагомість — 0,07 та 0,04). В рамках основних напрямів розвитку людського потенціалу потребують свого термінового вирішення саме проблеми зміцнення людського капіталу в глобалізованому суспільстві (вагомість — 0,06 та 0,03). Проблеми демократичного розвитку окремих держав та різних світових цивілізацій, незважаючи на те, що вони за модулем посідають останнє місце (вагомість — 0,02 та 0,01), повинні постійно бути у центрі уваги політичного керівництва країн різних регіонів світу незалежно від їх устрою, державних кордонів та відстаней.

Незважаючи на низьку експертну оцінку вагомості економічних проблем (0,04), особливої уваги з точки зору свого вирішення заслуговують проблеми антикризового регулювання глобалізованої економіки (вагомість — 0,47 та 0,02), загальні проблеми розвитку глобалізованої економіки на сучасному етапі постіндустріальної глобалізації (вагомість — 0,32 та 0,01), а також проблеми економічного розвитку адміністративних регіонів світу в умовах світової глобалізації (вагомість — 0,21 та 0,01).

Серед провідних проблем постіндустріальної глобалізації в регулюванні динамічних глобалізаційних процесів в основних її

просторах і середовищах важлива роль належить політико-правовим проблемам, у структурі яких правові важелі та регулятори її розв'язання діють в рамках двох основних тенденцій сучасної глобалізації: індивідуалізації та тоталізації буття в мультикультурному світі.

Наростання деструктивних тенденцій та негативних наслідків глобалізації світової економіки призводять до формування "хижацької" квазіекономіки, що використовує заборонені види асоціальної економічної практики, здійснює їхню фактичну індустріалізацію на основі сучасних кримінально-терористичних технологій.

У цьому зв'язку потребують свого нагального вирішення проблеми боротьби з міжнародним тероризмом в умовах глобалізації (вагомість — 0,18 та 0,02).

На етапі постіндустріальної світової глобалізації важливим першочерговим завданням є законодавче нормативно-правове закріплення і правове втілення в діяльності суспільства ефективних правозахисних механізмів щодо людини, розробка довгострокової національної стратегії розвитку економіки та суспільства і реалізація основних положень інтегрованої соціальної та економічної політики, активна участь у цьому процесі самої людини, громадянського суспільства та правової соціальної держави. Відтак вирішення політико-правових проблем та вдосконалення соціальної політики держави в умовах глобалізації, їх відповідного забезпечення мають певне значення (вагомість — 0,16 та 0,02).

З огляду на те, що культурний стан та розвиток сучасної цивілізації перебувають у прямій залежності від наявного рівня культури суспільства та окремих громадян, в ситуації різкого падіння якості, рівня життя та добробуту населення потрібен виважений соціально-орієнтований підхід держави щодо управління та вирішення актуальних правових проблем соціокультурного суспільства в умовах світової глобалізації (вагомість — 0,12 та 0,02) і правового забезпечення розвитку цивілізації у глобалізованому соціумі (вагомість — 0,11 та 0,01).

У цьому зв'язку вирішення проблематики права у глобалізованій економіці та суспільстві набуває певної ваги (вагомість — 0,10 та 0,01).

Загострення існуючих глобальних проблем розвитку людської цивілізації викликає необхідність належного правового захисту громадян у глобалізованому суспільстві (вагомість — 0,09 та 0,01) та вирішення проблемних аспектів соціального захисту найвразливіших категорій і прошарків населення згідно з вимогами світового міжнародного права (вагомість — 0,09 та 0,01).

При цьому особлива увага з боку держави в умовах світової фінансово-економічної кризи повинна бути звернена на найбільш незахищені соціальні групи населення.

Враховуючи різний рівень соціально-економічного розвитку окремих держав та регіонів світу, складність, суперечливість і динамічність глобалізаційних процесів, важливим стає їх належне правове забезпечення (вагомість — 0,08 та 0,01).

Незважаючи на низьку експертну оцінку вагомості соціокультурних проблем світової глобалізації та певний вплив її основних чинників на розвиток особистості людини, існує ціла низка актуальних культурологічних проблем у цивілізованому вимірі (вагомість — 0,30 та 0,02) у зв'язку з їх різким зростанням в сучасному соціокультурному просторі (вагомість — 0,28, та 0,02), існуванням невирішених гуманітарних проблем виховання та розвитку особистості у людському мультикультурному світі (вагомість — 0,25 та 0,02). У попередженні та вирішенні глобальних соціокультурних конфліктів у різних куточках світу важливу роль має відігравати ефективна цивілізована превентивна дипломатія (вагомість — 0,17 та 0,01).

За оцінками експертів, екологічні проблеми світової постіндустріальної глобалізації за критерієм їх вагомості посіли останнє місце. Проте особливої ваги вони набули у зв'язку з необхідністю подолання глобальної екологічної кризи (вагомість — 0,77 та 0,02) та правового забезпечення їх вирішення (вагомість — 0,23 та 0,01).

З метою регулювання системних ризиків, попередження викликів і загроз постіндустріальної глобалізації було здійснено аналіз її основних протиріч для забезпечення ефективного функціонування механізму їх нейтралізації. Для цього було виокремлено 46 основних протиріч глобалізації, розподілених за критеріями їх спрямованості та предметної однорідності на 6 дискримінантних груп: цивілізаційні, методологічні, економічні, політико-правові, управлінські, соціокультурні. На першому етапі кваліметричного дослідження за допомогою досвідчених експертів було визначено їхню вагомість, на другому – розраховано групові та рівневі коефіцієнти вагомості в рамках розробленої інтегральної кваліметричної моделі протиріч світової постіндустріальної глобалізації. Серед виокремлених груп протиріч найбільшу вагомість мали: цивілізаційні (0,34 відносних одиниці), методологічні – (0,31), економічні – (0,14), політико-правові (0,09). Проте значно меншу групову вагомість отримали управлінські (0,04) та соціокультурні (0,03) протиріччя. Аналіз вагомості окремих видів протиріч в рамках виділених груп дає змогу зосередити увагу на більш значущих та вагомих з них, які потребують свого першочергового розв'язання в основних просторах світової постіндустріальної глобалізації.

Встановлено, що серед головних цивілізаційних протиріч найістотнішим є протиріччя між світовою глобальною цивілізацією та цивілізаціями різних областей і регіонів планети (груповий коефіцієнт вагомості складає 0,67, рівневий – 0,20 відносних одиниць). Для вирішення актуальних проблем світової постіндустріальної глобалізації важливою є необхідність проведення аналізу насамперед методологічних протиріч, важливість яких складає 0,31. В рамках цієї групи потребують свого нагального наукового забезпечення і подальшого вирішення наступні методологічні протиріччя: відсутність єдиної чіткої методології оцінки та аналізу системних ризиків глобалізації (вагомість коефіцієнтів відповідно 0,25 та 0,05), розбіжності між духовними і аксіологічними детермінантами (0,18 та 0,06) та між індикаторами розвитку

світової цивілізації і різними типами цивілізацій (вагомість – 0,15 та 0,05), відсутність єдиних узгоджених методологічних засад і принципів глобального управління та методологічних підходів щодо управління, що використовуються в окремих державах та регіонах світу (вагомість – 0,11 та 0,04).

Незважаючи на важливість вирішення основних економічних протиріч світової глобалізації, низькі експертні оцінки їх вагомості пов'язані з наявністю фінансово-економічної кризи на рівні держави та адміністративно-економічних регіонів країни, відсутністю дієвих соціально-економічних механізмів виходу з неї і забезпечення сталого їх розвитку в контексті підвищення економічної безпеки держави (екосестейт). Серед них провідним є протиріччя між глобальною економічною стратегією розвитку і національними стратегіями держав світу (вагомість – 0,11 та 0,02). Причому окрема країна досягає певного міжнародного успіху в європейській та світовій глобальній економіці за умови системного врахування дискримінантних ознак і відчутних переваг глобальних стратегій розвитку. Під час формування інтернаціоналізованих конкурентних стратегій розвитку країн особлива увага повинна приділятися обґрунтуванню ефективних управлінських рішень у сфері конкурентної політики держави. Тому вказані глобальні стратегії, що є елементом загальної управлінської діяльності, підпорядковані тим самим законам реалізації бізнесу.

При здійсненні належних реформ у сучасному глобалізаційному просторі, вдосконаленні регуляторів економічної і соціальної політики держави та регіонів необхідна послідовна прив'язка найбільш гострих економічних завдань до сутності та значущості соціальних реформ, що запроваджуються. Причому вагомість неузгодженості економічних пріоритетів із завданням соціальних реформ складає 0,11 та 0,02.

Серед політико-правових протиріч сучасної світової глобалізації заслуговують на увагу відсутність ефективних методів боротьби з тероризмом і кримінальними мережами (вагомість – 0,29 та 0,03), недостатня міра гармонізації чинного законодавства в

господарському комплексі України (0,26 та 0,02), низька адаптація діючих нормативно-правових актів до основних положень світової практики міжнародної законодавчої бази (0,18 та 0,02).

З позицій інтегрального глобалізаційного менеджменту для України важливими є розгляд, врахування та вирішення протиріч, передусім у сфері управлінської діяльності. Проте в умовах розбалансованої економіки, неефективної соціальної політики держави ці протиріччя отримали невисоку експертну оцінку.

Вагомість окремих протиріч між управлінням глобалізацією на різних її структурних рівнях складає відповідно 0,33 та 0,01, а між основними завданнями соціальних наук на засадах обґрунтованого соціального і глобалізаційного менеджменту — 0,26 та 0,01. При цьому основними завданнями соціальних наук в умовах світової постіндустріальної глобалізації є: усвідомлення сутності соціальних законів функціонування, розвитку, саморегуляції та відтворення синергетичних станів сучасної світової цивілізації для своєчасного виявлення певних тенденцій, закономірностей і трендів та здійснення соціальних заходів, що відповідають її закономірностям та тенденціям розвитку.

Важлива роль в гармонійному розвитку культури особистості людини в сучасному глобалізаційному соціокультурному просторі належить вирішенню існуючих протиріч у соціокультурній сфері. Проте в умовах системного впливу чинників постіндустріальної глобалізації експерти дали низьку оцінку їх вирішення через значну деформацію цінностей і ціннісних орієнтацій різних соціально-демографічних категорій населення і насамперед сучасної молоді, а також низьку ефективність процесів соціалізації української молоді. Серед основних протиріч цієї групи експерти виокремили певні розбіжності в культурно-конфесіональних цінностях та загальною глобальною масовою культурою (вагомість — 0,32 та 0,01), недостатнім рівнем культурно-комунікаційної взаємодії окремих країн світу з різним соціально-економічним розвитком (вагомість — 0,26 та 0,01).

Зважаючи на вагомість взаємопов'язаних найважливіших протиріч світової постіндустріальної глобалізації, виникає необхідність розробки довгострокової національної стратегії розвитку української економіки з врахуванням конкурентних переваг глобальних стратегій стосовно їх ефективної адаптації до реальних умов соціально-економічного розвитку України (можливість цільового концентрування зусиль на потрібних ресурсах для досягнення місії стратегічних цілей, подолання існуючих торговельно-економічних бар'єрів та перешкод на ринках збуту, доступ до стратегічно важливих ринків (перспективних, великих, забезпечених потрібними ресурсами і високими технологіями), отримання належних преференцій від урядів держав, які зацікавлені у залученні іноземних інвестицій (безкоштовне користування землею, податкові канікули, економічні кредити під низький відсоток, можливість надання субсидій, економія в обсягах промислового виробництва завдяки стандартизації та сертифікації окремих видів товарів і послуг, доступ до дешевих матеріально-технічних ресурсів унаслідок розміщення промислового виробництва у зарубіжних країнах з низькими витратами).

Завдяки цьому стає можливим формування необхідного внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування різних типів підприємств, компаній, корпорацій, інших суб'єктів ринку, яке сприяє закріпленню міжнародних конкурентних позицій і переваг держави та окремих національних компаній. При цьому на етапі формування інтернаціоналізованих конкурентних стратегій розвитку країн особлива роль належить ефективним управлінським рішенням економічної і соціальної політики держави з врахуванням головних інструментів світової глобалізації, глобальних економічних і соціальних технологій, мегарегуляторів і регуляторів глобалізаційних процесів в основних середовищах постіндустріальної глобалізації (економічне, фінансове, соціальне, політичне, правове, ідеологічне, етнічне, культурне). При цьому в умовах системної кризи світової глобалізації, загального глобального занепаду економіки,

фінансової сфери та суспільства головним методологічним підходом може бути антикризове регулювання на засадах цільового використання надійних методів та методик прогнозування, обґрунтування і реалізації глобальних імітаційних та оптимізаційних моделей розвитку економіки, фінансової і соціальної сфер. Їх ефективно використання необхідно здійснювати на надійній правовій основі, модернізуючи та оновлюючи не-системне, нестабільне і суперечливе чинне українське законодавство, враховуючи відсутність належного рівня правосвідомості, правової культури та законслухняної поведінки окремих категорій і прошарків населення, недовіра механізму нагромадження капіталу та конвертації заощаджень в інвестиції, які необхідні для вирішення першочергових завдань щодо технологічного оновлення, підвищення впливу чинників державної соціально-економічної політики на стимулювання та мотивацію отримання внутрішніх інвестицій, ліквідування економічних та фінансових дисбалансів, що пов'язані зі зростанням зовнішніх зобов'язань, накопиченням зовнішнього боргу і посиленням залежності української економіки та фінансової сфери від світових транснаціональних ринків праці і капіталу. При реалізації вказаних вимог можливо істотно знизити ймовірність розгортання фінансово-економічних криз в окремих країнах світу в умовах впливу різноманітних за своєю природою ризиків і чинників постіндустріальної глобалізації.

Концептуальну антикризову модель регулювання глобалізаційних процесів на рівні держави наведено на рисунку. В ній головною складовою для суб'єктів динамічних глобалізаційних процесів є механізм впливу на економіку і суспільство провідних чинників глобалізації, що враховує їх кількісно-якісні показники і відповідні регулятори цих процесів, найважливіші проблеми та основні протиріччя, природу та міру діючих системних ризиків глобалізації в основних її просторах та середовищах. З методологічної точки зору важливими є віднесення вимірюваних кількісно-якісних показників рівнів ризиків глобалізації до певних класифікаційних

категорій та суб'єктів глобалізаційних процесів. Проведення моніторингу наявності та рівнів окремих видів ризиків глобалізації є необхідною підставою для обґрунтування та розробки поточних і перспективних цільових заходів щодо попередження, нейтралізації та усунення впливу різноманітних за своєю природою та спрямованістю глобалізаційних чинників. Залежно від того, в якій зоні системних ризиків у цей період розвитку економіки і суспільства перебувають певна соціальна, демографічна та професійна група населення, повинна визначатися структура, перелік, зміст та спрямованість заходів стосовно людського розвитку, вдосконалення та зміцнення людського потенціалу, очікувана зміна стану добробуту, рівня та якості життя з урахуванням обсягів, кількісно-якісних показників і часу їх фактичного запровадження.

За підсумками проведених експертних досліджень, були розроблені інтегральні кваліметричні моделі оцінки вагомості проблем та основних протиріч світової глобалізації.

Порівняльна оцінка вагомості основних проблем та протиріч постіндустріальної глобалізації свідчить про те, що вагомість соціокультурних її проблем перевищує у 2 рази вагомість протиріч, а цивілізаційних проблем — у 1,59 разу. Проте вагомість економічних протиріч перевищує за модулем аналогічний показник щодо економічних проблем у 3,5 разу, а методологічних — у 1,48 разу.

Наукова новизна проведеного експертного дослідження полягає в тому, що обґрунтовано можливість використання методологічного інструментарію кваліметрії для оцінювання вагомості актуальних проблем та основних протиріч світової постіндустріальної глобалізації. Це дає можливість у перспективі використовувати подібний інструментарій для вирішення нових проблем та розв'язання наукових завдань у ґрунтовних дослідженнях, предметом яких є розробка ефективних цільових заходів щодо протидії, нейтралізації та попередження впливу глобалізаційних ризиків, викликів і загроз світової глобалізації, визначення співвідношення окремих видів ризиків глобалізації, їх домінування та питомої ваги.

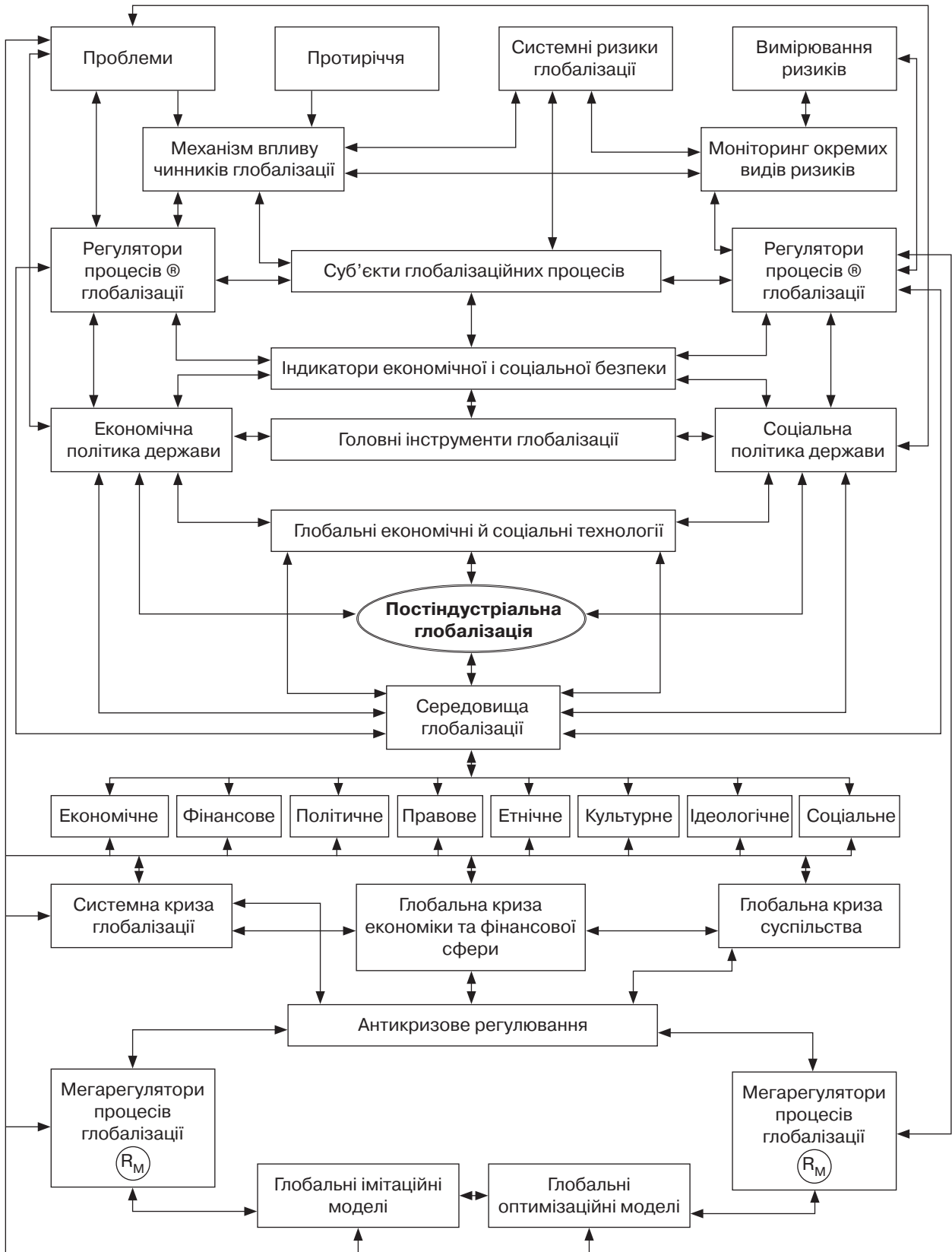

Рис. Концептуальна антикризова модель регулювання глобалізаційних процесів на рівні держави

У сучасний період політичної, соціальної, фінансової та економічної кризи України економічні ризики в умовах світової глобалізації за своїм рівнем значно перевищують соціальні ризики загалом по всім категоріям та окремим демографічним і професійним групам населення. На засадах оцінки результатів експертних досліджень фахівцями Інституту економіки промисловості Національної Академії наук України визначено вагомість економічних і соціальних видів глобалізаційних ризиків для розвитку національної економіки і суспільства [2]. Чим ближчими за модулем є чинники економічного, фінансового і соціального ризику до максимальних своїх значень, тим більш реальну загрозу вони становлять для соціальної та економічної безпеки держави (екосистейту).

Література

1. Шконда В. В., Кальянов А. В. Глобалізація: оцінки, наслідки, регулювання: монографія / В. В. Шконда, А. В. Кальянов. — Донецьк: Донбас, 2014. — 166 с.
2. Новікова О. Ф., Покотиленко Р. В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко. — Донецьк: НАН України; Ін-т економіки пром. — Донецьк, 2006. — 408 с.
3. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми: монографія / Н. П. Борецька. — Донецьк: Янтра, 2001. — 352 с.
4. Шконда В. В., Кальянов А. В., Давидов П. Г. Феномен синергетики: наука — общество — образование: монографія / В. В. Шконда, А. В. Кальянов, П. Г. Давидов. — Донецьк: Норд-Прес, 2009. — 156 с.

Обґрунтовано можливість використання методологічного інструментарію кваліметрії для оцінки вагомості актуальних проблем та основних протиріч світової постіндустріальної глобалізації, результати якої втілились у концептуальній антикризовій моделі регулювання глобалізаційних процесів.

Обосновано возможность использования методологического инструментария кваліметрии для оценки весомости актуальных проблем и основных противоречий постиндустриальной глобализации, результаты которой нашли отражение в концептуальной антикризисной модели регулирования глобализационных процессов.

Possibility of qualimetry methodological tools usage is justified. It is done for assessing of actual problems significance and main contradictions of postindustrial globalization the results of which were reflected in conceptual anticrisis model of globalization processes regulation.

Надійшла 24 червня 2015 р.